

**BADIIY ASARDA TUSH TALQINI,
XARAKTER VA RUHIYAT BIRLIGI****Nasirov Azimidin Normamatovich***Toshkent Kimyo xalqaro universiteti,**Samarqand filiali prefessori,**filologiya fanlari doktori*

Annatatsiya: *badiiy asarning asosiy xususiyati hayot voqeligini talqin etar ekan, uning zamirida inson xarakterining turli, ruhiy istiroblari va muhit t'siridagi qatama-qarshiliklar, konfliktlar uning ma'naviy olamini yoritish uchun asos bo'ladi. Shu jihatdan, insonni anglash naqadar murakkab bo'lgani kabi, uning xarakteri va ruhiy olamini talqin etish ham ijodkordan juda katta hayotiy tajriba, mahorat talab etadi. Badiiy obrazning olamini, ruhiyatini talqin etish esa badiiylik mezonlarini yuzaga chiqishiga imkon beradi. Bu xususiyatlar yaxlit badiiy asar misolida o'rganildi.*

Kalit so'zlar: *xarakter, ruhiyat, tush, kechinma, psixologizm, mahorat.*

**ТОЛКОВАНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИИ ИСКУССТВА,
ЕДИНСТВО ХАРАКТЕРА И ДУХА****Насиров Азимидин Нормаматович***Ташкентский Кимё международный университет, Самаркандского филиала,**доктор филологических наук, профессор*

Аннотация: *основной особенностью художественного произведения является интерпретация реальности жизни, в основе которой лежат противоречия и конфликты, вызванные влиянием окружающей среды и различными духовными устремлениями человеческого характера, которые становятся основой для освещения его духовной жизни. мир. В этом отношении, как трудно понять человека, так и интерпретация его характера и духовного мира требует от художника большого жизненного опыта и мастерства. Интерпретация мира и духа художественного образа позволяет выявить критерии художественности. Эти особенности были изучены на примере целостного художественного произведения.*

Ключевые слова: *характер, психика, мечта, опыт, психология, умение.*

**THE INTERPRETATION OF A DREAM IN A WORK OF ART,
UNITY OF CHARACTER AND SPIRIT****Nasirov Azimidin Normamatovich***Tashkent Kimyo International University,**Samarkand branch, doctor of philological sciences, professor*

Annotation: *the main feature of the work of art is the interpretation of the reality of life, and at its core, contradictions and conflicts caused by the influence of the environment and the various spiritual aspirations of the human character become the basis for illuminating his spiritual world. In this respect, just as it is difficult to understand a person, the interpretation of his character and spiritual world also requires a lot of life experience and skill from the artist. Interpreting the world and spirit of an artistic image allows the criteria of artistry to emerge. These features were studied on the example of a complete work of art.*

Key words: *character, psyche, dream, experience, psychology, skill*

XX asr jahon tarixi va taraqqiyotida o‘ta dalg‘ali murakkab kechgan davr sifatida e‘tirof etiladi, buning zamirida inson va jamiyat, inson va muhit, sotsial va kapital lagerlar o‘rtasidagi murakkabliklarning mahsuli sifatida tarix sahifalaridan o‘rin oldi. Shunday murakkab jarayonni insoniyat boshidan kechirar ekan, uning ruhiy-ma‘naviy olamidida katta evrilishlar ham yuzaga keldi. Shunday bo‘lsa-da, insonni anglashga bo‘lgan intilish tinimsiz harakatda bo‘ldi.

O‘tgan asrning yirik faylasuflari K.Yung, E.Fromm, J.Kempbell, M.Eliade, V.Odaynik, J.Xobbek, E.Semoels, M.Fordaxmlar psixoanalitik metodning turli qirralarini, o‘ziga xos tamoyillari va xususiyatlarini, uning mifshunoslikdagi funksiyalarini ko‘rsatib berishga intildi. Natijada, o‘tgan asr boshida bu oqimga shunchaki vaqtinchalik modernistik oqim sifatida qaragan bir qator faylasuflar, olimlar psixoanalitikaning mifshunoslikdagi, nafaqat mifshunoslik, balki falsafa, estetika, adabiyotshunoslik, sotsiologiya, siyosatshunoslik, etika, psixologiya va san‘atdagi o‘rnini ko‘rsatib berganliklarini e‘tirof eta boshladilar.

San‘atning zamirida inson mavjud ekan, uning turli qirralarini u yoki bu darajada talqin etishga intilib kelganligini alohida qayd etish mumkin. Asrlar davomida shakllanib kelayotgan bu tushunchaning zamirida ham, insonni anglashga bo‘lgan qarashlar, talqinlar mujassamlashganligi, tabiiy. Shuning uchun insonning murakkab xarakter qirralarini anglash, his etish, tasavvur qilish, bilan birgalikda, uning badiiy obrazining shakllanishiga dir qarashlarda ham turlicha mulohazalar bildiriladi.

Ong osti hislari insonni hamisha poeziya bilan, tabiat bilan yaqinlashtirib turadi, unda ijodiy hissiyot tug‘diradi. K. Yung: “Hozirgi odam fan va texnikaga sarflayotgan ijodiy qudratini qadimda ajdodlarimiz miflarni yaratishga sarflagan edi”, deydi [1,13-bet]. Insondagi ijod qilish hissi, ijodiy ruh ong osti tuyg‘ulariga xos bo‘lgan tushunchalar yig‘indisidir. Spu sababli folklorda, u qanchalok qadim bo‘lmasin, inson ruhiyati ham ma‘lum bir ramzlarda, majozlarda o‘z ifodasini topib keldi. Shuning uchun bunday qarashlarning zamirida inson psixologiyasi, uning ruhiy-ma‘naviy olami mujassamlashgan bo‘ladi.

Badiiy asar ma‘lum bir davrning asosiy g‘oyasini tashiydi, ilgari suradi unga singdiradi. Bu xususiyatni o‘zida mujassamlashtiruvchi shaxslar ya‘ni davr qahramonlari orqali ijodkor yuzaga chiqaradi [2,74-bet]. Davrning etakchi xususiyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan shaxs ham o‘z navbatida oila, jamiyat, muhit va tarixiy voqelik ta‘sirida shakllanadi, harakat qiladi. O‘z davrining etuk shaxslari har bir voqea hodisa, muhit va sharoitga o‘zining bevosita ta‘sirini o‘tkazadi. Yozuvchi hayotiy voqealarni tasvirlar ekan, badiiy xarakterlarni yaratadi,

shu orqali o‘z mahoratini namoyon qiladi. Yozuvchi hayotni tasvirlari natijasida odamlarning yashash tarzi, xulqi, psixologiyasi, o‘y-mushohadalari, orzu-intilishlarini ko‘rsatib beradi. «Xarakter kishilarning ma’lum toifasiga xos xususiyatlarni ma’lum davrga, muhitga, kasbga, yoshga, jinsga mansub kishilarning sifatlarini yorqinlik bilan ifoda etadi. Xarakterda yozuvchining kishilarga va hayotga munosabati, hayotiy hodisalarga bergan estetik bahosi yoqqol ko‘rinadi» [3, 153-bet].

Shuning uchun xarakter muallif estetik idealini tashiydi. Badiiy asarda xarakter muayyan psixologik sharoitda harakat etish natijasida namoyon bo‘ladi. «Xarakter insonning ko‘piroq tabiatdan olgan ruhiy va jismoniy xususiyatlari majmuasidir. Inson shaxsida esa jamiyatning sotsial mohiyati aks etadi. Inson shaxsi muht ta’siri ostida o‘z xarakteri imkoniyatlari doirasida o‘zgaradi»m [4, 153-bet]. Hayotda shunday murakkab xarakterlar bo‘ladiki, o‘z ta’sirini muhitga o‘tkazadi, yoki o‘sha muhit qurboniga aylanadi.

Adabiyotshunos M. Qo‘shjonov qayd etganidek: «Xarakter muayyan dunyoqarashdagi san’atkor idealini ifodalaydigan real hayotiy shaxsdir» [5, 120-bet]. Hayotiy voqealar jaroyonida inson xarakteri turli vositalar ta’sirida shakillanib, aniq iroda yo‘nalishiga ega bo‘lgan shaxsga aylanadi. «Shaxs fovqulodda murakkab, nodir butunlikdir [6, 202-bet]. U o‘zining ma’naviy olamida insoniyatni ijtimoiy-maishiy, biologik va boshqa jihatlardan muhitga bog‘liqligini mujassam etadi» [7,11-bet].

Yozuvchi Odil Yoqubovning «Ulug‘bek xazinasi» romanidagi badiiy psixologizm aniq tarixiy davrdagi shaxslar psixologizmi bo‘lib, davr ruhini to‘la qonli ochishga, badiiy xarakterni yaxlit shakillanishiga xizmat qilgan. «Adabiyotda sharoit o‘z mustaqilligiga ega, u odamlarning ongiga bog‘liq emas, ob’ektiv qonuniyatlarga ko‘ra rivojlanuvchi konkret tarixiy vaziyatning in’ikosidir. U xarakterni aniqlaydi, qahramonning xatti-harakatiga, hissiyot va kechinmalariga, so‘zlariga o‘z muhirini bosadi» [8, 41-bet].

Romanda Ulug‘bek hayotining so‘ngi damlari asos qilib olinsa-da, real tarixiy zamon asarda ruhiy-badiiy zamon sifatida o‘z aksini topadi. Ulug‘bek xarakterini yoritishda tarixiylikka asoslanib, uning shohlik, olimlik bilan bir qatorda ruhiy iztiroblarini haqqoniy ko‘rsata olgan [9, 74-bet]. Bu xususiyatni yuzaga chiqarishda ong oqimi, ichki manolog, tush, mulohaza yuritish, dialog, tabiat tasviri kabi psixologik vositalardan unumli foydalanadi [10, 44-bet].

Ayniqsa, tush tasviri faqat ruhiy kechinmalarni emas, balki, qahramon xarakterini ochishga, kitobxon uni teranroq anglashga ham asos bo‘ladi. Tush tasviri romanda etakchi o‘rin egallaydi [11,124-bet] Romanda tush talqini “Qahramonlar ichki dunyosini, ularning nozik kechinmalarini ochish maqsadida ishlatila boshlandi» [12,72-bet].

Darhaqiqat, romanda bu tasvir vositasini mahorat bilan talqin etilganligini ko‘ramiz. Masalan: «- Sulton Muhammad Tarag‘ay! – dermish u, qavog‘i yozilmay. – Men seni o‘n to‘rt yashar chog‘ingda Movarounnahr taxtiga o‘tqazganimda umudim shu edimi? Qani aytchi, Movarounnahr sultoni: men bu dashti azimda Xoja Ahmad YAssaviyga bu maqbarai muazzamni nechun qurdirdim? Murodim ne edi manim?... –Bumaqbarai muaazzamni qurdirishdan muddaoingiz ul piri murshid Xoja Ahmad Yassaviy haziratlarining pokiza ruhini shod etmoqdur, qiblagoh... -Ha, pokiza ruhlarini shod etmoq!.. Oltin taxtimni senga ishonib

topshirg‘animda ne bo‘ldi? Ana, pastga qara! Quzg‘un Baroqbek suvoriylari shaharni zabt etar, bu muqaddas dargohni toptar, xor qilar!.. Mirzo Ulug‘bek qarasa, atrofdagi shahar ko‘chalarida, ikki yoni rasta mavzellarida qalmoqbashara suvoriylar, oysimon egri qilichlarini o‘ynatgan yasavullar suron solib ot o‘ynatishar, uylarga o‘t qo‘yishar, hamma yoqduv va yong‘in ichida qolgan emish» [15, 7-bet].

Bu o‘rinda oldinda yuz berishi mumkin bo‘lgan voqealar silsilasidan Mirzo Ulug‘bekni ogahlantiradi. Tush talqini asosida tarixiy shxsning dratil hayotiy lahzalarini, ichki ziddiyatlarini badiiy talqin etgan. Roman sujetidan o‘rin olgan tush talqinlarning o‘ziga xos badiiy funksiyasi borligini alohida qayd etish lozim.

Tush motivi qismat darakchisi vazifasini ham bajarmoqda deyish mumkin. Chunki o‘sha kuni erta tongdayoq o‘n nafar yigit xabar olib keladiki, Baroqxon Yassi va Sig‘noq shaharlarini, atrofdagi qishloqlarni talon-taroj qilib, oddiy xalqqa zulm qilayotganini aytganda, uning sabablarini o‘ylab qoladi [13, 118-bet]. Shuning uchun ham bu tasvirlar qahramon ruhiyatini teran anglashga, davr muhitini his etishga xizmat qiladi. Asar voqealari bilan uzviy birlikda rivojlanib boradi. O‘sha kuniyoq Mirzo Ulug‘bek jangga otlanadi, Sig‘noq yonida, Sayhun bo‘ylaridagi suronli jangda qattiq mag‘lubiyatga uchraydi [14,72-bet].

«-Bu tun... Bu tun tushimda... Ustodni ko‘rdim... -Tushimda... jannatmakon ustod kaminani qattiq koyidilar. Bu bevafo saltanatni deb ilm-fandan yuz o‘girding, dedilar. Taxt sohibi bo‘lamen deb, shunday etuk salohiyatni juvonmarg qilding, dedilar» [15,11-bet]. Tasvirlardan ko‘rinadiki, qahramon ruhiyatida kechayotgan qarama-qarshi kechinmalar uning xarakter xususiyatlarini, ilm yo‘lida qilgan zahmtlarini, shohlik yo‘lidagi ziddiyatli kurashlarini namoyon qiladi. Mirzo Ulug‘bek qalbida mujassamlashgan qarama-qarshi ikki qutubning, shohlik va olimlikning bir qalbda mujassamlashganini, bu yo‘ldagi adolat uchun kurashlarini haqqoniy tasvirlab beradi.

Romanda faqat Mirzo Ulug‘bek ruhiyatini yoritish uchun emas balki, Abdulatif Mirzoning ruhiy, ma‘naviy dunyosini ochishda tush tasviridan o‘rinli foydalanadi, chunki qahramonni psixologik jihatdan xarakterlovchi vositadir. Tush orqali adib asar qahramonlarining ichki dunyosini, ruhiy olamidagi ziddiyatlarni, kechinmalarini talqin etadi. Abdulatif Mirzo ruhiy qiynoqlarda azoblanishini tush epizodi orqali ziddiyatlarga boy ruhiy olami yoritiladi. SHuningdek o‘z otasining o‘limiga sababchi bo‘lgan shahzodaning fojiali taqdiridan darak beradi va orzu-umidlarining qurboniga aylanish jarayoni asoslanadi. Mirzo Ulug‘bekning eng ishonchli amirlaridan biri bo‘lgan Amir Jondar unga xiyonat qilib Abdulatif Mirzo tomonga o‘tgan edi. Ammo o‘z ishiga keyinchalik afsus qiladi: «Yo rab! Yomg‘irdan qochib, do‘lga tutildim degani shudir!.. shon-shuhrat orttiramen deb, bu bemehr xunrezga yo‘liqdimmu?-dedi amir Jondor... Al qasosil minalhaq! Bu savdo va nadomatlar a‘lohzatlarining begunoh kesilgan boshi, to‘kilgan qoni uchun qaytgan bir jazo emasmu?»-degan alamli o‘y o‘tadi xayolidan. Tez orada esa Abdulatif Mirzoga qarshi fitna uyushtira boshlaydi. Bu holat tush talqini orqali yoritiladi. «Sadoqati zohir qulingiz sizday valin’emat pushtipanohimga kiyik ovlab, tog‘larda yurgan edim. Bu kun bir kiyikning boshini keltirdim! Uni esangiz barcha g‘urbat, barcha xastalikdan forig‘ bo‘lib, qushday engil tortasiz,

davlatpanoh!.. –Barcha dardingizga davo bo‘ladur, tatib ko‘ring, davlatpanoh! Shahzoda barkashni olib, dasturxonni ocharmish. Oltin barkashda... qonga bo‘yalgan uning o‘z boshi tirjayib yotarmish!.. Barkash qo‘lidan tushib, qonga bo‘yalgan boshi erga yumalab ketarmish» [15, 301-302-betlar].

Tarixda padarkush deb nom olgan shahzoda hayoti ham fojialardan iborat ekanligidan dalolat beradi. Bu holat esa, tush talqini orqali yanada asoslanadi. Ruhiy qiynoqlar girdobidagi olami haqqoniy yoritiladi, Uning tanazzul sari ketayotgan hayoti jonlantiriladi, hamda Abdulatif fojiasining xilma-xil omillari, tarixiy muhit, sharoit, o‘z qismatidagi chigalliklari, ruhiy olamidagi evrilishlari yorqin bo‘yoqlarda tasvirlanadi.

FOYDALANILGAN AДАБИЁТЛАР:

1. Юнг К.Г. К вопросу о подсознании // Человек и его символы. – Москва, Серебряные нити, 1997. – С.13
2. Izzat Culton. Adabiyot nazariyasi. – T., “O‘qituvchi”, 2005, 103-bet.
3. Nasirov A. Poetics of Adil Yakubov’s novels. Monograph. – Toshkent, “Fan” publishing house, 160, 1012.
4. Адабиёт назарияси. Икки томлик. Биринчи том (Адабий асар). –Т., «Фан», 1978, 153-бет.
5. Қўшжанов М. Ҳаёт ва қаҳрамон. – Тошкент, Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. 120-бет.
6. Nasirov A. Odil Yoqubovning “Ulug‘bek hazinasi” romanida obrazlar yaratish. Uluslarasi Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKCLAD) 4(2), 200-205, 2020.
7. Nasirov A.N. International Journal on Orange Technologies. 3(3), 71-76, 2021.
8. Сариян С. История. Современность. Личность. Москва, 1980, 11-бет.
9. Nasirov A.N. International Journal on Orange Technologies. 3(3), 71-76, 2021.
10. Nasirov A.N. Features of Symbolic Interpretation. International Journal on Orange Technologies 3(3), 71-76, 2021.
11. Nasirov A.N. Artistic thought in the process of globalization and logical consistency. International Journal of social science Interdisciplinary Research. 2023. 120-126-s.
12. Умуров Ҳ. Ўзбек романчилигида бадиий психологизм. – Toshkent, «Ўқитувчи», 1982, - 94 бет.
13. Nasirov, A. (2012). Poetics of Odil Yakubov's novels. Monograph. Tashkent, " Fan" publishing house, 160.
14. Normamatovich, N. A. (2021). Features of Symbolic Interpretation. International Journal on Orange Technologies, 3(3), 71-76.
15. Ёқубов О. Улуғбек Хазинаси. Роман. – Toshkent, O‘zbekiston, 1994. – 248 бет.
16. Vozorova, G. M., Mamatov, R. R., Adaxamjonov, A. A., & Jaloldinov, M. S. (2024). THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS. Science and innovation, 3(Special Issue 19), 352-354.

17. Mukhammadalievna, B. G. (2023). THEORETICAL VIEWS ON PROVERB IN GERMAN AND UZBEK. International journal of advanced research in education, technology and management, 2(4).

18. Shavkatovna, T. M. (2023). BO‘LAJAK PEDAGOG VA PSIXOBO‘LAJAK PEDAGOG VA PSIXOLOGLARDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV SIFATLARNING O‘RNI LOGLARDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV SIFATLARNING O‘RNI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(3), 6-8.

19. Shavkatovna, T. M. (2021, June). THE IMAGE OF A BEAST IN THE WORK OF MY MOTHER. In Archive of Conferences (pp. 22-24).

20. Normamatovich, N. A. (2019). STYLISTIC UNITS AND COMPOSITIONAL IMPARTIALITY. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE, 12(586-571).

21. Nasirov, A. N. (2020). Artistic chronotope interpretation in Odil Yakubov’s novels. *Academicia: An International multidisciplinary Research journal* ISSN222-49-7137. Impact Faktor SJIF, 7, 498-501.

22. NASIROV, N. A. (2019). THE TRANSLATION PROBLEMS OF UTKIR KHOSHIMOV’S WORKS INTO ENGLISH. *Иностранные языки в Узбекистане*,(3), 133-141.